

Mil·lany Literatura Occitana

Generalitat
de Catalunya

Sumari

- 6 Època medieval
- 9 Del segle XVI al XVIII
- 14 El Felibritge
- 19 L'occitanisme cultural

Introducció

Rica de mil anys d'història i un important patrimoni textual, la literatura occitana és un cas ben remarcable de tradició que ha aconseguit de constituir-se com a resultat de múltiples repeses, dels trobadors als autors barrocs i de Mistral a les últimes generacions, malgat la discontinuïtat, la marginalitat i els severos condicionants socioculturals que l'afeixuguen de l'Edat Mitjana ençà.

Per aquesta tradició, que en els seus cims s'equipara amb les literatures institucionalitzades, i per la llengua que n'és l'alè, força catalans s'hi han interessat tot dedicant els seus esforços a estudiar-la (de Milà i Fontanals o Martí de Riquer a Joan Coromines i Xavier Lamuela), a difondre-la com a traductors (Jacint Verdaguer, Josep Soler i Miquel, Mª Antònia Salvà, Guillem Colom, Xavier Fàbregas, Joan Sales, Artur Quintana, Àlex Susanna...), com a propagandistes (J. V. Foix, Mª Aurèlia Capmany, Jordi Ventura) o, més puntualment, solidaritzant-s'hi, com Joan Maragall, Carles Riba, Josep Carner o Joan Triadú. D'altres, encara, com Pompeu Fabra o Josep-Sebastià Pons, hi exerciren un estimulant mestratge, o col·laboraren ardidament en el seu procés de modernització, com Josep Carbonell i Gener.

És evident, per tant, que malgrat la migradesa de plataformes i iniciatives, la dispersió editorial o el desconeixement públic, l'interès renovat entre nosaltres per aquesta tradició germana i la seva llengua, oficial a Catalunya i pròpia a l'Aran, és una baula més d'una llarga cadena.

Època medieval

Fa de mal resumir, en uns pocs paràgrafs, l'esponerosa riquesa literària d'una tradició que, com l'occitana, de mil anys ençà –de la *Cançó de Santa Fe* o el *Boècis* a l'última novel·la de Robèrt Lafont– no ha deixat de renovar-se i

que, ni que estigui avui dia sotmesa a uns severs condicionants sociolingüístics, segueix bategant amb força.

Comencem, doncs, amb la bigarrada miniatura en moviment d'aquell món medieval que veié néixer la lírica cortesa dels trobadors, entre els segles XII i XIII, i que s'estenia dels boscos del Llemosí a les corts nord-italianes, tot seguint la vall de la Garona i el Baix Llenguadoc, tramuntant els Pirineus per endinsar-se en la Catalunya Vella i penetrant en terres de l'Imperi, enllà del Roine. Un món poètic en llengua vulgar en què l'amor és el gresol de l'ànima i que va de la refinada sensibilitat eròtica de Jaufré Rudèl, Bernat de Ventadorn i les *tro-bairitz* fins a l'exultant esclat de *jòi i jo-vent* de Guilhèm d'Aquitània i d'altres grans senyors com Raimbaut d'Aurenga, que reeixiren a articular una subtil ètica

amorosa que, al servei de la *domna*, entrà en conflicte amb la moral eclesial.

Ès clar que un fenomen cultural com aquest, amb una massa textual de més de 2.500 composicions, d'una desena part de les quals se n'ha conservat la notació musical, és d'una enorme complexitat. Així, alhora que la *Fin'Amors*, cal recordar l'abrandada virulència del sirventès, en la veu de Marcabré, Bertran de Born, Guillem de Berguedà o Pèire Cardenal, en què l'escarni i la denúncia s'imposen, o la deliciosa escenografia d'albes, danses i pastorel·les, que infonen vida a la ingènua rudesia dels capitells romànics.

Conscients del seu art, que en casos com el d'Arnaut Danièl pot arribar a un alt grau d'exigència formal, els trobadors emprengueren també una acurada reflexió metapoètica, evident en debats i

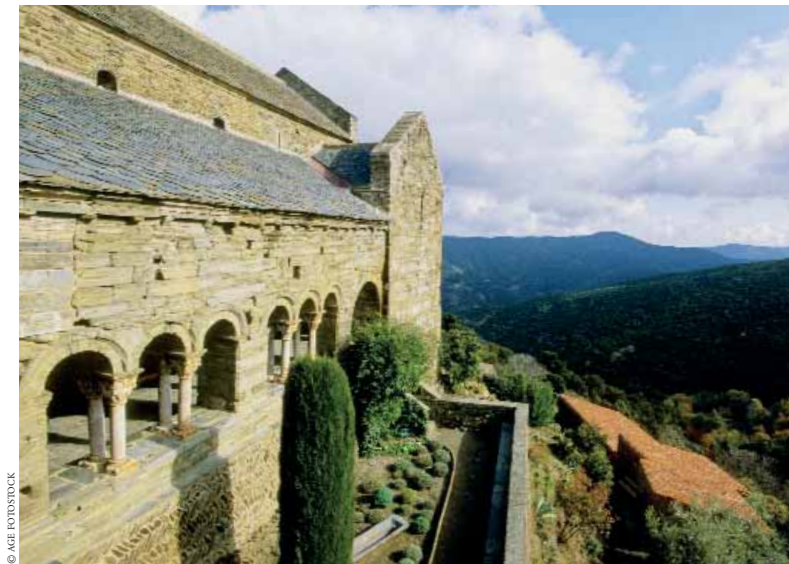
CAPLETRA D'UN GRAVAT QUE MOSTRA LA MORT DE JAUFRÉ RUDEL A JERUSALEM

*Tan m'abellis vostre cortes deman,
qu'ieu no me puesc ni voill a vos cobrire.
Ieu sui Arnaut, que plor e vau cantan;
consiros vei la passada folor,
e vei jausen lo joi qu'esper, denan.
Ara vos prec, per aquella valor
que vos guida al som de l'escalina,
sovenha vos a temps de ma dolor.*

ARNAUT DANIEL

JOGLAR REPRESENTAT EN UN CAPITELL DE LA SEU D'URGELL

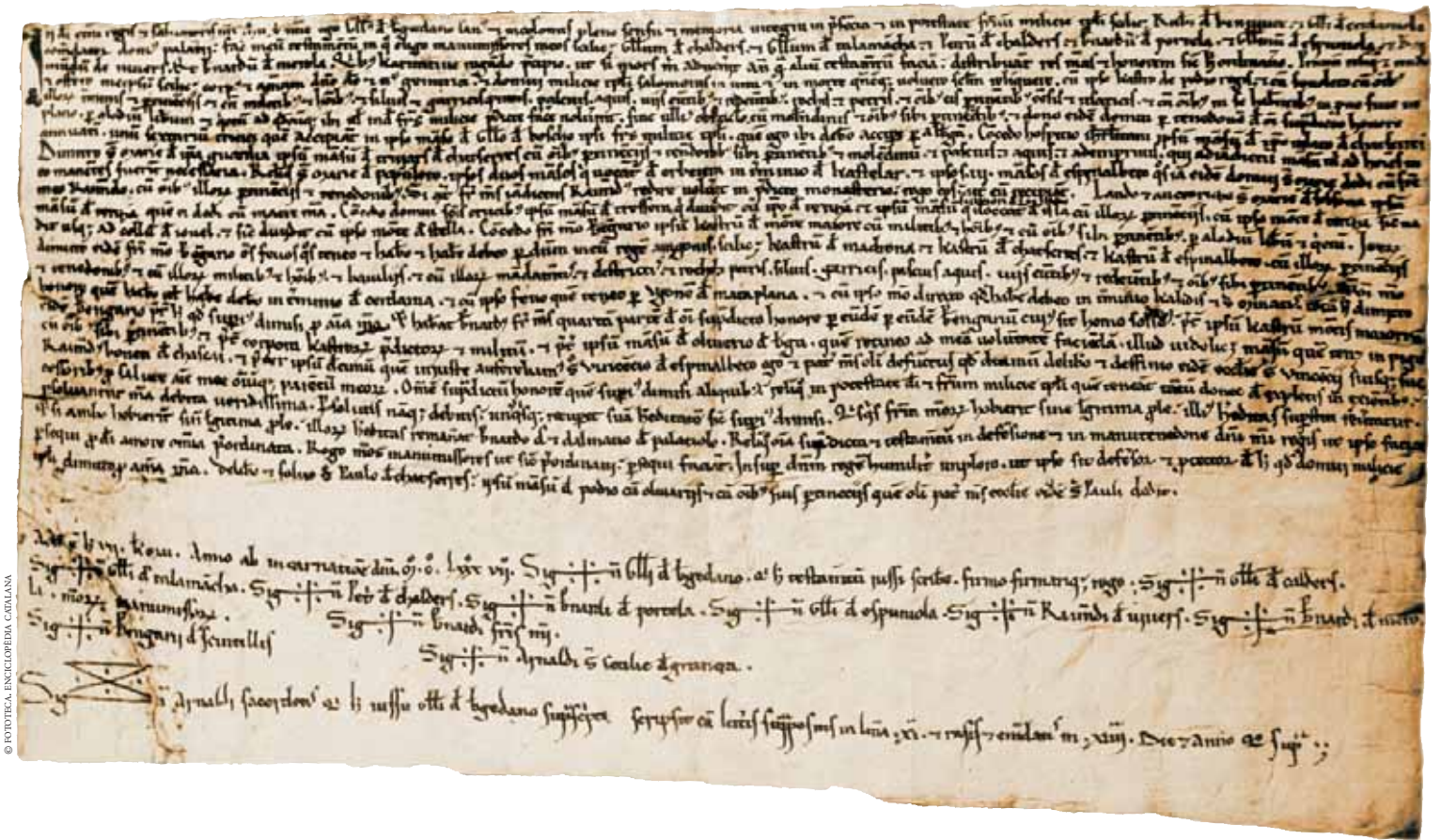
ABADIA DE SERRABONA

tensons, i hom en fixà les regles en manuals com la *Razós de trobar* de Ramon Vidal de Besalú o les *Leys d'Amor* del Consistòri de Tolosa.

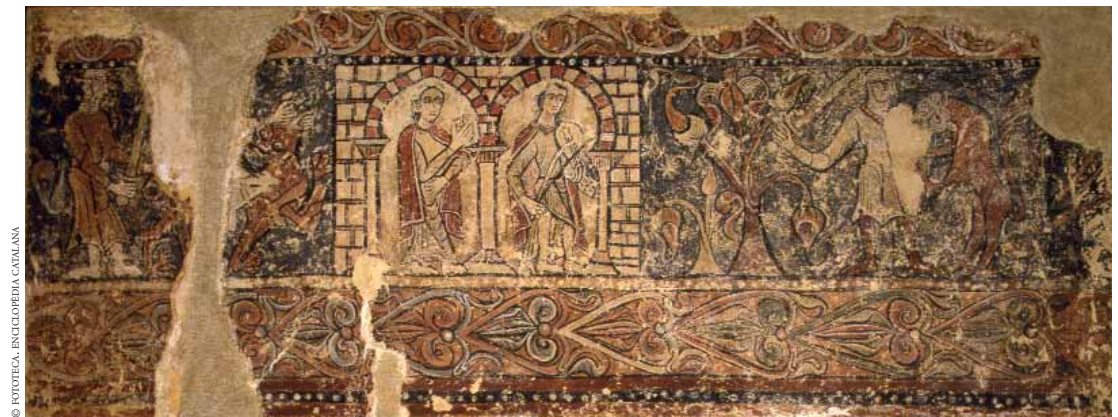
Ens errariem, però, si limitàvem aquesta vasta producció a la lírica i en

bandejàvem romans com el de *Jaufré*, una trepidant cavalcada de mils de versets que es rifa del món artúric, o *Flamenca*, que és una delicada escenificació de l'expressió del desig i que val per un manual de seducció, sense oblidar petits joiells com les divertides *Nòvas del papagai* o el *Castiagilós*, que mostren als amants els viarans del plaer «sotz cortina o sotz laurièr...»

Del conreu de l'èpica, ens en resten la *Cançon d'Antiòcha*, incompleta, que s'escau a Terra Santa; les dues parts ben diferenciades de la *Cançon de la Crosada contra los Albigeses*, que és el veritable poema nacional de la resistència occitana; la *Istòria de la guèrra civila en Navarra* (s. XIII), de Guilhèm Anelièr, i els dos testimonis tardans del cicle rolandià que són el *Ronsasvals* i el *Roland a Saragossa*, copiats al s. XIV, el primer dels quals podria remuntar a un hipotètic *Roland* occità del s. XI anterior a la *Chanson* francesa.

TESTAMENT DE GUILLEM DE BERGUEDA

FRAGMENT MURAL MEDIEVAL AMB DOS JOGLARS REPRESENTATS

Del segle XVI al XVIII

*Mentre-n Guis se rasona e deven clamadièrs,
ac dins una peirèira, que fe uns carpentiers,
qu'es de Sant Cernin traita la peirèira e-l solièrs
e tiravan las dònas e tosas e molhèrs.*

*E venc tot dreit la pèira lai ont èra mestiers
e feric si lo comte sobre l'èlm, qu'es d'acièrs,
que-ls òlhs e las cervèlas e-ls caissals estremiers
e-l front e las maissèlas li partic a quartièrs;
e-l còms casèc en tèrra mòrts e sagnents e nièrs.*

Cançó de croada

PÈIRA PERTUSA

Alhora que el dring de les armes, però, la literatura occitana també deixa sentir la violència dels debats de l'esperit, en textos com la versió càtara de l'Evangeli de Sant Joan i els seus rituals i pregàries, els catecismes valdesos, la novel·leta oriental de *Barlaam i Josaphat* —que remunta a la vida de Buda— i la literatura polèmica alimentada pels espirituals franciscans del Baix Llenguadoc, germans dels «fraticelli», que es projecta en el gènere hagiogràfic amb la *Vida de Santa Doucelina* i en l'enciclopèdic *Breviari d'Amor* de Matfré Ermengaud, ben propers a l'aventura lul·liana i al món d'Arnau de Vilanova.

També té un alt valor documental la crònica montpellerina coneguda com a *Petit Talamús*, un bigarrat retaule urbà, o textos de caràcter científic com el tractat quirúrgic traduït d'Albucassis o el manual matemàtic titulat *Compendion de l'Abaco*, imprès l'any 1492.

Paradoxalment, aquest nou període s'inicia pels volts del 1550 amb un profund hiatus cultural: la ignorància poc menys que absoluta de la tradició medieval (amb l'excepció a Provença de l'erudit Joan de Nòstra Dama, que el 1575 publicà les *Vies des plus célèbres et anciens poètes provençaux*) i l'oblit gairebé general de la grafia clàssica, que

comportà un bon desgavell en els hàbits escripturístics, amb el manlleu de diversos usos propis del francès i els primers símptomes d'hibridació lingüística. A aquesta doble mancança, a més, s'afegeix l'afebliment de la consciència lingüística dels occitans, que se senten ara estrictament gascons, provençals, llemosins o llenguadocians, i fins i tot la

(...) Art. 111. – Et pour ce que telles choses sont souvent advenues sur l'intelligence des mots latins contenus esdits arrests, nous voulons d'oresnavant que tous arrests, ensemble toutes autres procédures, soient de nos cours souveraines et autres subalternes et inférieures, soient de registres, enquestes, contrats, commissions, sentences, testaments, et autres quelconques, actes et exploits de justice, ou qui en dépendent, soient prononcés, enregistrés et délivrés aux parties en langage maternel français et non autrement.

(...) Si donnons en mandement par cesdites présentes, à nos amés et féaux les gens de nos cours de parlement à Paris, Tholose, Bordeaux,

Dijon, Rouen, Dauphiné et Provence, nos justiciers, officiers et tous autres qu'il appartiendra ; que nosdictes présentes ordonnances ils fassent lire, publier et enregistrer : icelles gardent entretiennent et observent, facent garder, entretenir et observer de point en point selon leur forme et teneur, sans faire ne souffrir aucune chose estre faicte au contraire : car tel est nostre plaisir.

Donné à Villers-Cotterets au mois d'aoust, l'an 1539, et de nostre règne, le 25. François.

Ordonnance de Villers-Cotterêts

*Puish doncas que plasut vos a
Ritmes en Gascon compausar,
De mi vos n'èratz pas estat
En vaganau sollicitat
A préner la causa damnada
De nòsta lenga mepresada:
Damnada la podetz enténer,
Si degun non la vòu dehéner:
Cadun la lèisha e desempara,
Tot lo món l'apèra barbara,
E qu'es causa mes planhedera,
Nosauts medish nos trufam d'era.
O praube liatge abusat,
Digne d'èster despaisat,
Qui lèishas per ingratitude
La lenga de la noiritut
Per, quan tot seré plan condat,
Apréner un lengatge hardat;
E non hès conde de l'ajuda
Au país naturau deguda,
Aquò b'es, a plan tot pensar,
Son país mau recompensar.
Mès de ma part, jo vs'asseguri,
E religiosament vos juri,
Que jo scriurèi dam veheméncia,
No'm cararèi, n'aurèi paciéncia,
Dequia que siam tots acordats
E d'ua conspiracion bandats,
Per l'onor deu país sosténguer
E per sa dignitat manténguer (...)*

PEIR DE GARRÒS
Epistòla

fragmentació d'aquestes identitats a un nivell local (com és el cas del «mondin», a Tolosa),

De fet, és tot al llarg del segle XVI quan es consolida la ideologia lingüística que acabarà reduint tota parla altra que la del rei a la condició de «patès», i que l'ordenança de Villers-Cotterêts emesa per Francesc I el 1539, per la qual s'establia el francès com a llengua de la justícia, no féu sinó afermar. Alhora, un nombre important d'autors occitans assumeix l'oïl com a llengua literària: Faur de Pibrac, Deu Bartàs, Maynard, Monluc, Montaigne...

Fos com fos, el cas és que coincidint amb aquest seguit de trasbalsos es produïren a partir de 1530 alguns intents de valoració de la llengua autòctona, sobretot en els cercles tolosans propers als Jocs Florals, d'on l'occità havia estat proscrit. I és cap a 1550 quan hom assisteix a l'eclosió d'una nova literatura en la llengua de l'indret que pren a l'assalt la modernitat i s'apropia sense re-

cances del discurs de «defensa i il·lustració» que Du Bellay havia proclamat a favor del francès poc abans. De fet, pràcticament tots els autors occitans de l'època recorreran a aquest argumentari, com Guilhèm Salusti deu Bartàs, amb el seu *Debat deras tres Nimfas*.

En aquesta arrencada, destaca l'alt nivell literari de les *Poesias gasconas* publicades a Tolosa el 1567 per Pèir de Garròs, alt magistrat protestant de la cort navarresa, fill de Laitora, que, tot partint de l'enèrgica denúncia dels estralls de la guerra i de l'Eros cortesà, posa tot un ventall de motius culturals humanistes i populars (del bucolisme virgilià a la farsa, passant per Erasme) al servei dels seus ideals de pau i reforma evangèlica, i proposa de fundar una literatura nacional gascona, per a la qual adopta una grafia fonetista.

Contemporàniament, però ara reclos a la llòbrega presó de Molins, al Borbonès, el provençal Belaud de la Belauidièra es lliura entre 1572 i 1574 a

una adelerada activitat com a sonetista, que pòstumament, l'any 1595, accedirà a la impremta a Marselha amb els reculls d'*Òbras en Rimas* i *Lei Passatemps*. També és a Marselha on el notari Robert Ruffi assimila els models humanistes i italians de moda amb els sonets de *Lei contradiccions d'Amor* o l'*Elògi de la vida rustica*. Per aquells mateixos anys, a Montalban, plaça forta dels hugonots, el pintoresc i pidolaire Augièr Galhard, antic carreter de Rabastens, malda per ser admès com a poeta en la llengua de casa, tot exhibint una vocació literària amb què voldria compensar el seu humil origen social.

De fet, que en ben pocs anys, a cavall del 1600, apareguin una mica arreu diversos projectes literaris en oc s'explica per la confrontació de models culturals i registres expressius típica de l'estètica manierista, que permet als autors occitans d'oposar la saborosa vivacitat de la seva llengua espontània a l'afectat i distant francès dels autors de

la Plèiade que triomfen a la cort dels Valois. Així, de l'admiració per autors com Marot, Ronsard o Desportes, als quals hom imita, aviat es passa a l'*emulatio* i a la joiosa celebració d'una llengua encisadora i natural, que permet d'explo-

*Jantis Pastorelets que dejós las ombretas
Sentètz apasimar le calimàs del jorn,
Tant que les auselets per saludar l'Amor
Uflan le gargalhòl de mila cançonetas.
Petits Rius dont l'argent vesiadament gorrina,
Pradets ont le plaser nos envesca les uèlhs
Quand la joena sason vos carga de ramèls,
Ausètz consí se planh una Nimfa Mondina:
«Quand del comun malur una nivol escura
Entrumic la clartat de mon astre plus bèl,
Ieu disi quand la mòrt damb le talh d'un cotèl
Crosèc le grand Enric sul libre de Natura,
De romecs de dolor mon arma randurada
Fugic del grand Solelh la pamparruga d'òr
Per anar dins un ròc plorar, d'uèlh e de còr
Del partèrra Francés la bèla flor tombada
Uèi torni prene vent per uflar ma museta
Que del Rei tan plangut entone una cançon;
Sur le brave LOIS regitarà le son,
Car al rasim reven l'aunor de la soqueta.*

PEIRE GODOLIN
Lo Ramelet Mondin

PEIRE GODOLIN

rar un nou àmbit creatiu al marge de les literatures institucionalitzades.

És l'opció que amb elegància i murriera seguirà el tolosà Pèire Godolin, que a *Lo Ramelet Mondin* aplegà tots els reculls publicats entre 1617 i 1648, i que se situa a la cruïlla de totes les tendències de l'època, del manierisme al barroc, de la fantasia eròtica o la bullícia carnavalesca a la meditació sobre la mort i el desencís, tot basant-se en la desafiant adopció d'un «bell llenguatge» occità i en un exercici faceciós d'alquímia verbal que el féu tan popular entre

els poderosos del seu temps com entre el poble menut.

De fet, Godolin és l'únic autor occità que assolí una fama ininterrompuda al llarg dels segles, l'eco de la qual retrobem en Molière. D'altres il·lustres companys seus, però, com el cirurgià Guilhèm Ader, que l'any 1611 féu imprimir *Lo gentilòme gascon*, un dels millors poemes èpics de tot el XVII que pren com a model *Lo noste Enric*, o el comengès Bertrand Larada, que entre 1604 i 1607 publicà quatre poemaris, el primer dels quals és el recull de sonets amorosos *La Margalida gascoa*, només obtingueren per resposta el silenci més mespresós...

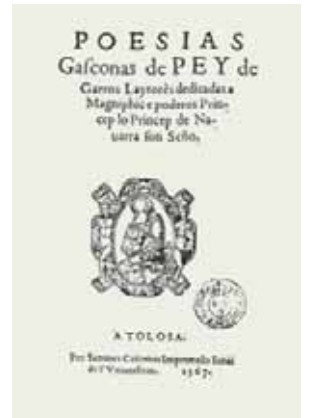
Alhora, tot aprofitant l'impuls carnavalesc, l'occità s'ensenyoreix dels teatres que hom dreça a les places de tot Occitània. D'aquella enjogassada producció escènica en resten les comèdies de Glaudi Bruèis i Gaspard Zerbin, d'Ais, i les farses del *Teatre de las Caritats*, a Besièrs, a més de l'obra descreguda i fins llibertina d'Isaac Despuèch, montpellerí, en què les

fabuloses peripècies de Caramentrant (el nostre Carnestoltes...) ocupen un lloc central. O el «teatre de butaca» de Francés de Corteta, escrit per a ser llegit més que no representat.

Diguem finalment que la florida barroca que es descabdellà del 1550 al 1650 acaba amb l'obra de Joan-Guiraud d'Astròs, el rector geperudet de Sant Clar, vora Laitora, que amb *Lo Trimfe de la Lengua Gascoa* (1642) recreà minuciosament «els treballs i els dies» dels seus parroquians; amb *L'embarràs de la fièira de Bèlcaire* (1657), del mercader Jean Michel, pintoresca i vívida recreació de la gran fira internacional de les ribes del Roine, i amb el deliciós repertori de *nadalets* compostos per Nicolau Sabòli, d'Avinyó.

Ja al Segle de les Llums, passat el 1700, l'activitat literària occitana minva en gruix i ambició, però és encara interessant en la ploma de Cassanèa de Mondonvila, l'autor de l'òpera *Daphnis e Alcimadura*, representada davant del Rei Sol a Fontainebleau; del provençal

Joan de Cabanas i del llenguadocià Joan-Baptista Fabre, adscrit al corrent burlesc, autor entre d'altres de la hilarant novel·leta *Istòria de Joan-l'an-pres*. Per no parlar, ni que sigui anecdòtic, del marquès de Sade, engrillonat a la Bastilla, que no s'estava d'emprar el provençal en els seus fogosos intercanvis epistolars amb les seves corresponsals femenines...

*A mòrt! A huec! A sang! E lavetz lo Gascon,
ahumat e sagnós, lo mes valent deu món,
sus la brècha, bragard, l'ensenha criverada,
com un praube perrec de pics esgondrillhada,
s'avança, aventurat, truca, possa, combat,
e de fòrça còs mòrts enjunca lo pavat,
condusish cap-davant l'armada furiosa
en l'aupiniastre lòc, per la pòrta sagnosa,
s'avança mes cabens e perseguish, mutin,
non pas en picorèr quauque triste butin,
mès muralhas e tors, e d'un valent coratge
hurata se i a arren que posca hèr damnatge,
seguish, va, torna, ven, tracta los enemics,
los paurucs dab pietat, los rebelles a pics,
esporga los cantons, baleja la carrèra
de çò que nòser pòt a l'armada guerrèra.*

GUILHÈM ALDER
Lo gentilhome gascon

AVINNON

El Felibritge

Es ben sabut que el Felibritge es constituí com a associació l'any 1854, inspirat per Josèp Romanilha, que s'envoltà d'uns quants lletraferits joves del ròdol d'Avinyó i Arles, entre els quals destacaven pel seu instint literari els joves Frederic Mistral i Teodòr Aubanèl. En tots ells, a més del projecte de forjar

Lou mas di Falabrego

*Cante una chata de Provènça,
Dins leis amors de sa jovènça,
a través de la Crau, vèrs la mar, dins lei blats,
umblè escolan dau grand Omèra,
ieu la vòle seguir. Come èra
rèn qu'una chata de la tèrra,
enfòra de la Crau se n'es gaire parlat.*

*E mai son frònt non lusiguèsse
que de joinessa; e mai n'aguèsse
ni diadèma d'òr ni mantèu de Damàs,
vòle qu'en glòria fugue auçada
come una rèina, e careçada
pèr nòsta lenga mespresada,
car cantam que pèr vautre', ò pastre' e gènts dei mas!*

FREDERIC MISTRAL
Mirèio

una llengua literària que s'alliberés del «patés», era clara la voluntat d'arribar al màxim possible de lectors, com prova l'exitosa aventura editorial de l'*Armana Prouvençau* i l'adopció d'una grafia que tenia en compte els hàbits lectors de la població, alfabetitzada en francès.

Tant a Provença com al Baix Lengadòc, però, ja feia anys que hom s'interessava per la llengua del país, sobretot arran de la descoberta de la tradició trobadoresca, de la mà de literats romanistes i erudits com Fabre d'Olivet, Raynouard o Rochaguda, i de lexicògrafs com Honnorat. Així, a Marselha, l'ús del provençal en gasetes i diaris obrers havia estat assumida pels combatius *trobaires*, d'ideologia progressista, entre els quals destaca per la seva força Victòr Gelú, les composicions del qual eren cantades amb braó a les barricades dreçades el 1848 o el 1871. A Bearn, en canvi, cal assenyalar Xavièr Navarròt, que s'acull a la tradició dels cançoneristes polítics. I a Agen es descabdella l'obra de Jasmin aplegada a *Mas papilhò-*

tas (1835), que juga hàbilment amb l'emoció popular i que gaudí de l'aplauiment de les multituds.

El Felibritge, amb tot, no trigà a imposar-se, sobretot arran de l'espectacular revelació de *Mirèlha*, l'any 1859, que a París obtingué un magnífic acolliment. L'any 1876, el moviment s'institucionalitzà tot dotant-se d'uns estatuts i fixant una estructura territorial que abastava tots els països d'oc i de parla catalana, dividits en set *mantinenças*: Provença, Lengadòc, Llemosí, Gascunya, Catalunya, València i Mallorca, a l'interior de les quals operaven les *Escòlas*.

La reivindicació de la llengua, però, en un context com el francès, hauria estat quimèrica sense la figura de Mistral, que amb els seus grans poemes *Mirèlha*, *Calendau*, *Nerta* i *Lo poèma dau Ròse* depassa de molt la «il·lustració» provincial i legítima amb el seu geni el dret de l'occità a esdevenir una llengua literària, sancionat amb la concessió del Premi Nobel, l'any 1904. D'a-

questa operació, *Mirèlha* (1859) n'és la primera baula, amb la recreació de tot un món popular, patriarcal i geòrgic, que no exclou l'eco de dolorosos episodis personals i el drama de la «chata» que mor en accedir al desvetllament del desig. A *Calendau* (1867), en canvi, la descoberta apassionada del país i la història es tradueix en la crida al seu alliberament heroic. *Nerta* (1884), que

TROBADA DE FELIBRES L'ANY 1854

FREDERIC MISTRAL

© FOTOTECA ENCICLOPÈDIA CATALANA

Lo rei Artus èra un gran caçaire, totjorn per los camps e per los bòsquis, dambe sos cans, sos chivaus, e sos vaillets que sonavan de la trompa. Un jorn de Pascas, lo rei Artus èra a la messa, au moment de la consecracion, quan entenoc a lairar sos cans, qu'avèvan lançat un pòrc-sanglar. Astanlèu, sòrt de la glèisa. Mès estèc pas sortit, que lo vent se l'empòrtèc dens los crums, dambe sos cans, sos chivaus e sos vaillets. Dempús qu'es estat emportat, lo rei Artus caça a través los aires e caçarà dinc au jorn deu jutjament. Mès lo praube òme hè pas grana presa. Gaha pas qu'ua mosca cada sèt ans. Enquèra arriba sovent que sos cans se l'an minjada abans que los ac posca prènguer. Aquí la punicion deu rei Artus. Benlèu, pendent las nueits de l'ivèrn, avètz entenut un gran brut a passar dens lo cèu. Quauque còp, es la sauvatgia que viatja; mès quauque còp es la caça deu rei Artus.

JOAN-FRANCÈS BLADER
Lo rei Artús

com les *nòvas* medievals es val de l'oc-tosíl·lab, reprèn la figura recurrent de la «noia que fuig», ara a l'època dels papes d'Avinyó. A *Lo poèma dau Ròse* (1897), finalment, el tema simbolista del gran riu fluent que s'ho emmena tot, vides i ideals, permet l'adolorida sublimació del fracàs del Felibritge en la seva reivindicació.

En Mistral, però, cal esmentar també el treballador incansable que era l'ànima del Felibritge, sotmès a constants tensions ideològiques i polítiques, alhora que el lexicògraf tenaç que es lliurà durant vint anys al gran diccionari panoccità que és *Lou Tresor dóu Felibrige* (1886) i a l'aplec de materials etnogràfics que reuní al *Museon Arlatenc*.

Al costat de Mistral, destaquen d'altres literats, com el seu amic Teodòr Aubanèl, estetitzant i suggerent, amb els reculls *La miugrana entredubèrta* (1861) i *Lei filhas d'Avinhon* (1885), d'un sensual lirisme, o Félix Gras, autor de l'exitosa novel·la històrica *Lei roges*

Au nom dau Paire e dau Fieu e dau Sant Esperit. Au nom de Nòsta Dama de la Mar e de nòstei Santas. Vuei, lo vonge dau mes d'Abrieu e Sant Dimenche de Pascas, en l'an 1417, ieu, Jaume Robaud, pèr mon faus-nom lo Grelat, baile-gardian de la manada de buòus sauvatges batènt lei ròdes dei Malagròis, leis Emperiaus e lo Riege, ai començat d'escriure aquest cartabèu.

JOSÈP D'ARBAUD
La Bèstia dau Bacarés

dau Miegjorn (1896). D'altres felibres d'origen camperol, com Baptista Bonnet o «Charloun», infonen en la llengua literària la saba d'una parla ben viva.

També, des de la recerca etnogràfica, folkloristes i recol·lectors com els gascons Joan-Francès Blader i Felèx Arnau-din aporten el testimoni de la veu popular, d'una gran puresa expressiva, amb els seus reculls de contes i cançoners.

Amb els anys, el Felibritge veu aparèixer noves veus i grups, sobretot a Provença, que van del nucli marsellès, d'orientació federal, en què destaca Valèri Bernard, als felibres que s'estableixen en l'esquerpa solitud de la Camarga, esdevinguda una terra mítica, com Folco de Baroncelli i el seu cosí Josèp d'Arbaud, autor de poemaris com *Lo Lausier d'Arle* (1913) o *Lei cants palustres* (1951) i de la novel·la *La Bèstia dau Vacarés* (1926), un joiell de la prosa occitana. D'altres noms que destaquen en l'estela mistraliana, a Provença, fins ben entrat el s. XX, són els de Màrius

Jouveau, Enrieta Dibon («Farfantèla») i Màrius André.

Fora de Provença, el Felibritge s'anà organitzant més lentament. Així, al Lengadòc, els felibres «rojos» aplegats a l'*Almanac de la Lauseta*, entre Tolosa i Carcassona, militen en l'albigesisme progressista federal, mentre que a Montpeller la *Societat de Llengües Ro-*

© FOTOTECA ENCICLOPÈDIA CATALANA

TEODOR AUBANÈL

Mès non ves, hemna -didec Joanet- qu'en aguesta isla i a mines d'òr e de diamants, mentres qu'ena Val d'Aran non ia sonque misèria?

JOSEP CONDÒ SAMBEAT
Era isla des Diamants

màniques es decanta pels estudis filològics. Més al nord, a Roergue, Justin Beson, autor de *D'al brèç a la tomba* (1899) i els *Contes de la tatà Manon* (1902), i Pau Froment, mort ben jove, popularitzen el Felibritge en el medi rural.

A Gascunya l'Escòla Gaston Febus, no es constituí fins al 1896, però no trigà a veure aparèixer la potent figura de Miquèu Camelat, que amb *Belina* (1898) dóna la rèplica pirinenca de Mi-

rèlha i que a *Morta e viva* (1920) s'acull al model èpic de la «legenda dels segles», per acabar esbossant amb Simin Palay el camí d'una prosa gascona moderna. A les Landes, el prolífic canonge Cesari Daugèr excellia com a sonetista. I a Bigorra, Filadèlfa de Gerda assumia, després d'una primera etapa definida per l'intimisme, la vibrant reivindicació de l'albigesisme amb *Eths crits* (1933).

A l'Aran, mossèn Condò Sambeat representa un ressorgiment de l'occità aranès amb creacions de poesies i destacades novel·les com *Era isla des Diamants*.

A Alvèrnia, la figura més destacada del tombant de segle és Arsèni Verme-nosa, que assolí una gran popularitat.

Al Llemosí, al seu torn, la figura del poeta i gramàtic Josèp Ros contribuí decisivament al procés de recuperació de la grafia clàssica dels trobadors, de caràcter etimologista, tot mirant de superar la fragmentació de codis en què es debatien les diverses escoles.

*D'aqueth temps, que vivè lo Joan-Pèr d'Artigau;
sa molher, Fina, qu'aperavan,
e per casa, qu'arroderavan*

*dab Miquèu, lo pairan, enqüer hòrt cap d'ostau,
com poriquets devath la cloca,
sèt neurigats de bona soca,*

*esberits e hardits. En guardant anherons,
au prat, los grandòts que sautavan;
aus brèç, los joenins que cantavan.*

*Mès, Belina, e disèn deus planèrs aus picons,
per la beutat, la valentia,
que n'ei l'ehlor de la frairia.*

MIQUÈU DE CAMELAT
Belina

L'occitanisme cultural

És en el tombant de segle, l'any 1905, a les planes de la revista occitano-catalana *Occitània*, codirigida pel reusenc Josep Aladern i el llenguadocià Prosper Estieu, quan apareix per primera vegada el terme «occitanisme», clarament polèmic i militant, en la ploma del poeta i estudiós Antonin Perbòsc, que en aquells moments exercia la docència al llogarret de Combarogèr, a la Gascunya tolosana.

Amb aquest terme, Perbòsc i Estieu maldaven per superar la dinàmica estantissa del Felibritge, tot distanciant-se del personalisme mistralià i mirant de trobar per a la llengua una grafia moderna de caràcter inclusiu que reduís la distància escrita entre els diferents dialectes. L'enfrontament amb els partidaris de la norma mistraliana fou enverinat, però permeté als llenguadocians de contactar amb l'elit intel·lectual catalana.

D'aquesta col·laboració, en foren fetes la fundació a Tolosa, l'any 1924, de la revista *Oc*, dirigida per Ismaèl Gi-

rard i Camil Soula, i la constitució el 1930 de la *Societat d'Estudis Occitans*, de caràcter acadèmic. Fou a l'empara de la SEO on Loís Alibèrt, que tingué Fabra com a referent i comptava amb el suport de Josep Carbonell, emprengué la normativització de l'occità, que culminà amb la publicació a Barcelona de la *Gramatica Occitana* (1935-37).

La SEO, però, desaparegué l'any 1945 arran de la fundació de l'*Institut*

LOÍS ALIBÈRT

JOSEP CARBONELL

*Los primièrs passes dau recòrd caminan dins
l'èrba rasa que vòu viure al grand solelh e beure
als sòmms banhats de la nuòch. L'èrba èra nòstra
companha. Viviam sempre mesclats a sa frescor,
amics de la vida umila que rescond. Las matas
fernissentas, las arrapàvem a plen ponhat tot
rebalant sus l'aira de davant mon ostau.
N'aviam las mans verdas e nòstre pas n'aviá
l'amar parfum. Per nòstre uòlh pacient
s'enuçava au mistèri d'una selva, quand
seguissiam entre sos fils lindes lo trabalh de
las formigas afogadas que rebalavan arderosas
de faisses que las escrachavan vint còps.*

MAX ROQUETA
Secret de l'èrba

d'Estudis Occitans, en ple Alliberament, on confluïren tot un seguit de joves intel·lectuals i militants nascuts a començos de segle, entre els quals Ismaèl Girard, Renat Nelli, Max Roqueta i Carles Camprós.

En la renovació poètica, és determinant la figura d'Antonin Perbòsc, autor de reculls com *L'arada* (1906), el *Libre dels ausèls* (1924), entre d'altres, que afaiçonaren una fluïda llengua literària a la qual s'incorporà durant el període d'entreguerres una nodrida i brillant nòmina de poetes, entre els quals destaquen pel seu lirisme els llemosins Albert Pestour, Pau-Loís Granièr i Joan Mouzat, els llenguadocians Loïsa Paulin, Max Roqueta, Renat Nelli i Leon Còrdas, els provençals Carles Camprós, Pau Eissavèl i Jòrgi Rebol i el gascó Andrieu Pic. Això no vol dir, és clar, que a Provença no seguissin essent nombrosos els creadors fidels a la grafia de Mistral, com Sully-Andrieu Pèire, Carle Galtier, Ferran Moutet, Max-Felipe Delavouet o Maria Mauron.

No fou fins a mitjan anys 50, però, que la narrativa no assolí una força contundent, després del precedent de d'Arbaud i les novel·les rurals d'Enric Molin, amb prosistes de la sensibilitat

d'un Max Roqueta, l'angoixada francesa d'un Joan Bodon, la violència d'un Bernat Manciet o la modernitat d'un Robert Lafont.

De Max Roqueta, cal citar-ne en primer lloc l'ampli cicle narratiu aplegat sota el títol de *Verd paradís*, en vuit lliuraments, que tot partint de la vida al llogarret natal d'Argelièrs s'endinsa amb delicadesa en la consideració de la fràgil condició humana; novel·les com *La cerca de Pendariès* (1996), i poemaris com *Los saumes de la nuòch*, que aplega els seus tres primers reculls, i *Lo maucòrn de l'unicòrn* (1988).

De Bodon, l'autor de *Lo Libre dels Grands Jorns* (1964), *Lo Libre de Catòia* (1966) o *La Quimèra* (1974), se'n destaca l'adolorida sinceritat amb què aborda el desassossec dels seus personatges, foragitats del seu món, privats d'identitat, en una clara referència a l'occitanitat amenaçada. El mateix sentiment agònic domina l'obra novel·lesca de Bernat Manciet, sobretot a *Lo gojat*

de noveme (1964), crònica en primera persona d'una consumpció física, i a l'imposant *L'enterrament a Sabres* (1989), un dels cims de la seva proteica activitat lírica, mentre que amb *Casaus perduts* (2005) completa la seva exquisida dedicació a la prosa d'art.

Robert Lafont, en canvi, la producció literària i assagística del qual és imposant, opta per una literatura que no renuncia a cap possibilitat creativa, amb

*Cercavi fortuna la trobèri lèu...
Gardèt los debasses e lo casavèc
De qué ne pensavas Tolosa-Lautrec:
Sus una flaçada, sens cap de lencòls...
Mas per cridar l'alba cal un rossinhòl.*

*Qu'es aquela trèva que totjorn me sèc?
Lautrèc es Tolosa, lo comte bufèc...
Quand l'amor se paga per un blavaïròl.
Mas per cridar l'alba cal un rossinhòl.*

JOAN BODON
Alba de Pigala

*Un amic que me comprenha
Dins cada pòrt de la nuèch,
L'amor es sus cada lenga,
L'estela sus cada puèg (...)*

JOAN BODON
Alba de l'interlenga

© FOTOTECA ENGLÒPEDIA CATALANA

PEIRE BEC

títols –per cenyir-nos a la narrativa– com *Vida de Joan Larsinhac* (1951), *Leis camins de la saba* (1965), *L'icòna dins l'iscla* (1971), *La primièra persona* (1978), la trilogia *La fèsta* (1983-1996) i *L'eròti talhat* (2001).

La incorporació seguida, a cada nova generació, de noves fornades de literats, malgrat la pèrdua incessant de parlants i de situacions d'ús per a l'occità, ha diversificat notablement els camins de la creació. Així, pel que fa als autors nascuts abans dels anys 30, esmentarem Rogièr Lapassada, Pèire Bec, Marcèla Delpastre, Fèlix-Marcèl Castan, Enric Espieu i Max Allier.

Amb la generació següent, que accedí a la publicació tot coincidint amb l'agudització de la reivindicació occitanista, la denúncia del «colonialisme interior» i els moviments contestataris dels anys 60 i 70, el to es fa més convuls i irat, com s'aprecia en l'obra d'Ives Roqueta, Glaudi Barsòtti, Pèire Pessa-

messà, Bernat Lasfargas, Sèrgi Bec, Joan Mª Petit o Joan Larzac, per bé que aquesta crispació expressiva aboca a una situació d'impotència de la qual els autors més joves malden per fugir, durant els anys 80, tot cercant en un cert nomadisme creatiu una llibertat no condicionada pel drama de la llengua, alhora que s'obren a l'estímul dels gèneres fantàstic, policíac, eròtic, d'anticipació...

Poc o molt, són trets que podríem apreciar en l'obra en curs de Felip Gardy, Roland Pecout, Jan dau Melhau, Florian Vernet, Jòrdi Blanc, Michèu Chapduèlh, Joan-Pèire Tardiu, Joan-Ives Roièr, Alem Surre-Garcia, Roland Berland, Miquèu Decòr, Joan Ganhaire, Joan-Ives Casanòva, Sèrgi Javaloyès, Joan-Claudi Forêt, Robèrt Martí, Joan-Luc Sauvaigo, Max Lafarga, Jaumes Privat, Bernat Giely, Joan-Pau Creissac, Èric Gonzales o Joan Frederic Brun, per citar-ne només alguns.

**Generalitat
de Catalunya**